

Gud er stor, og Niels Bohr er hans profet

"Den der ikke er med mig, er imod mig, og den, der ikke samler med mig, spreder."

"Either you are with us, or you are with the terrorists."

"Dem, som siger "Ytringsfriheden er absolut, men..." er landsforrædere."

"A kan ikke være både B og ikke-B på samme tid."

"Alle filosoffer er mennesker, Platon er filosof, ergo er Platon menneske."

Som ovenstående fire citater viser, har oldtiden stadig et godt greb i os. Ikke mindst de græske filosoffer.

Det første citat er dog bibelsk, nærmere bestemt Matthæusevangeliet kapitel 12, vers 30.

Det andet citat stammer ikke just fra hverken Biblen eller nogen stor græker eller filosof, men har sat den internationale dagsorden cirka siden den 12. september 2001.

Det tredje citat er en logisk kortslutning, ikke desto mindre er det i den retning, debatten er drejet.

Fjerde og femte citat derimod stammer fra en mand, der har formet den vesteuropæiske tankegang i næsten 2300 år. Hans navn er Aristoteles, og hans logik er så indgroet i vores verdensforståelse, at vi ikke en gang er klar over, at hans formuleringer er krænet ned over stort set alt, hvad vi tænker og mener. – Og gudskelov for dét, kan man i en vis udstrækning sige, for uden den aristoteliske logik havde vi ingen Renæssance, ingen Oplysningsfilosofi, ingen moderne naturvidenskab, og formentlig heller ikke noget frit samfund med ytringsfrihed og sammenhængende argumentation. En tredje ting, som Aristoteles slog fast – han har i hvert fald tit fået æren for det – var nemlig, at et arguments gyldighed ikke afhænger af emnet, eller hvem som udtaler argumentet, men udelukkende af argumentets logiske form.

At tale om æbler og pærer gør ikke nødvendigvis ens påstand til sand eller falsk. Man kan sige sandheder om æbler, og man kan sige usandheder om æbler, og det samme gælder for pærer. Der er intet emne, som på forhånd garanterer, at dét, som folk siger, er i overensstemmelse med virkeligheden. På samme måde kan grønhandlere og landmænd og skolelærere og præster udtale sig om æbler og pærer, men det er ikke på forhånd givet, at det er mere sandt, det som kommer fra den ene eller den anden. Et pro-æble-argument bliver ikke rigtigt udelukkende af, at det er præsten, der udtaler det. Eller landmanden for den sags skyld.

Sandheden afhænger udelukkende af, om man har undersøgt, hvorledes det forholder sig med æbler og pærer i virkeligheden, og i hvilken grad de konklusioner, man siden drager med hensyn til æbler og pærer, hænger logisk sammen.

Står jeg med en frugt i hånden, vil jeg altså ifølge Aristoteles kunne sige: Denne frugt er enten et æble eller et ikke-æble – den kan ikke være begge dele på en gang. Jeg vil tillige kunne sige: Alle æbler er frugter, dette er et æble, ergo er dette en frugt.

Aristoteles udviklede sin logik videre end dét, og når jeg nu påstår, at verden takket være Aristoteles er delt op i æbler og ikke-æbler, sort og hvidt, så er det akademisk set ikke hele sandheden. Men i "folkelogikken", i den logik, der har haft succes med at sive uden for universiteterne, der er arven efter Aristoteles kendetegnet ved, at der er skabt et enten-eller mellem dette og hint. Enten er A B eller ikke-B, æble eller ikke-æble.

Sådan har vi skolet os selv til at tænke i Europa, og når emner som ytringsfrihed, helligdom, "dem og os", blasfemi, demokrati, sekularisme, islamisme og lignende emner dukker op, forstår vi dem ud fra dette Aristoteliske paradigme. Enten er man med, eller også er man imod! Går det helt galt, roder vi endda tingene sammen og konkluderer, at hvis der er tale om et

ikke-æble, så må det nødvendigvis være en pære. Dermed er man enten enig og demokrat, eller også er man modstander og landsforræder.

Men er virkeligheden ikke mere nuanceret end som så? Tog Aristoteles fejl?

Nej, men han er blevet suppleret af andre former for logik i mellemtiden, og vi skal vænne os til et nyt logisk paradigme. Det hedder *fuzzy logic* og blev "opfundet" af en iraner ved navn Lofti Zadeh for cirka 40 år siden.

Fuzzy betyder uklar eller blød, og i stedet for at se verden som "enten-ellere" med hårde kanter imellem, formulerede Zadeh en logik, der beskæftiger sig med glidende overgange: En frugt er ikke *enten* et æble *eller* et ikke-æble, en frugt er *mere eller mindre* et æble.

For eksempel er et modent, nyplukket Ingrid Marie *meget* et æble. Æbleblomstens første spæde skud, det lille grønne, sure æble er *mindre* et æble. Men det er mere et æble end pæren, som er meget lidt et æble. På den anden side er pæren mere et æble, end for eksempel en banan er det. De er dog alle sammen frugter, og dermed er både pære og banan mere et æble, end for eksempel en hest er det. – Det klassiske dilemma i fuzzy logic er, "Hvor mange sandkorn, skal man fjerne fra en bunke sand, før det ikke er en bunke længere?"

At sige, at ytringsfriheden er eller skal være absolut i Aristotelisk forstand, tror jeg, at de fleste voksne mennesker vil give mig ret i, ikke er nogen god idé. Almindelig god opdragelse gør, at man ikke går hen til for eksempel en handicappet og siger, "nå, du er nok en kluntet fyr, hva'?", og har man en 3-årig med i bussen, og der kommer nogen ind, som lider af et synligt handicap, kender vi vel alle sammen frygten for, at junior pludselig med skinger barnerøst siger noget i retning af "Hvorfor går manden så mærkeligt?". Det ligger jo sådan set inden for lovens rammer at spørge, men vi ved udmærket godt, at der i praksis er grænser.

Der er *mere eller mindre* ytringsfrihed, og det er i virkeligheden en konstant proces at sikre, at der er så meget af den som muligt. Men det er også, når ytringsfriheden så findes i meget høj grad, en proces at finde ud af, *hvor meget* ytringsfrihed, der er eller skal være. Det er en proces at sørge for at bevare den eller forbedre den; fin-tune den til den konkrete situation, til et multikulturelt samfund, hvor ytringsfrihed og livsstilstryghed nødvendigvis må gå hånd i hånd, og hvor frihed og tryghed situation for situation må afvejes i forhold til hinanden. Ytringsfriheden bliver aldrig "færdig", for verden forandres konstant, og dermed forandres vilkårene for ytringsfriheden også. Derfor må vi øjeblik for øjeblik finde ud af, hvor dens grænse går. Som ideal er ytringsfriheden absolut, i den virkelige verden er der *mere eller mindre* ytringsfrihed, alt efter hvilke modyringer, man er villig til at blive udsat for. Kollektive flagafbrændinger er blot en anden form for ytring; en ytring, som de, der mener, at danskerne er en flok åndsbolle, har fuldgyldig ret til at fremføre. Kan vi latterliggøre deres profet, kan de også brænde vores flag. Noget for noget.

At Jyllands-Posten og vi andre nu har fundet ud af, hvor grænsen for hån, spot og latterliggørelse ligger i forhold til *visse* muslimer, betyder altså ikke at "ytringsfriheden er afskaffet" eller fundamentalt set truet. Det havde det betydet, hvis Aristoteles havde haft ubetinget ret i hans egen logiske forstand. Men det havde han ikke. Det betyder derimod, at vi i en periode bliver nødt til at arbejde konkret på at forbedre forståelsen for hinanden og for ytringsfriheden.

Skal vi da både have ytringsfrihed og ikke-ytringsfrihed på en gang? Kan man dét?

Ja, hvis vi går endnu videre end til Zadeh og hans fuzzy logic og vender os mod Niels Bohr og hans kvantefysik, så har vi muligheden for et helt nyt billede på verden:

Niels Bohr overrumplede alle sine atomfysiske kolleger ved at påstå, at atomernes mindste dele ikke følger den dagligdags sunde fornuft, men derimod kvantemekanikken: Når man

sender en foton af sted mod en plade med to spalter, som fotonen kan gå igennem, så befinder fotonen sig i en superposition af at gå begge de to ligestillede veje, den har mulighed for at gå. Den går så at sige igennem *begge* spalter på en gang, lige indtil vi måler på den, og det viser sig, hvilken spalte, fotonen rent faktisk gik igennem.

Derved er skabt et helt tredje logisk paradigme, som supplerer de to forrige: Superpositionen. Hvor Aristoteles talte om et *enten-eller*, Zadeh om et *mere-eller-mindre*, så er der hos Bohr tale om et *både-og*: Æblet og ikke-æblet eksisterer side om side, og først i dét øjeblik, vi bider til, finder vi ud af, om det var der. Det samme gælder for pæren.

Medlemmerne af forfatterforeningen PEN er altså ikke ramt af et akut udslag af skizofreni, når de går fra deres møde i enighed om at være uenige. De har bare taget hul på en ny tids logik. Begge fløje i foreningen har ret: Jyllands-Postens tegnere har krav på frihed til at tegne de billeder af Muhammed, som de har lyst til, *og* alverdens muslimer (og alle andre!) har krav på beskyttelse mod *hate speech*. De to holdninger befinder sig i en superposition til hinanden., og først i det øjeblik, vi træder ind i situationen, må vi i det konkrete tilfælde vælge, hvad udfaldet af vores holdning til ytringsfrihed og livsstilstryghed må være. – Ytringsfriheden er en proces, og gennem vores brug af den påvirker vi den.

Det Bohrske paradigme bryder med vore hidtidige forestillinger om en absolut verden, som eksisterer uafhængigt af os og vores iagttagelse af den. Først i dét øjeblik vi iagttager verden, vælger verden tilstand. Først i dét øjeblik vi beslutter os for at anvende ytringsfriheden eller sikre livsstilstrygheden, finder vi ud af, hvor grænsen mellem de to går. Først i dét øjeblik vi lovgiver om ytringsfriheden eller afsiger dom i spørgsmålet, kan vi kollektivt komme til en manifesteret tilstand på ytringsfrihedens område. Det er i vores omgang med verden og hinanden, at ytringsfriheden og livsstilstrygheden skabes. Indtil da befinder de sig i en superposition i forhold til hinanden, hvor sagen er uafgjort.

Har vi så ytringsfrihed? Vi har *både* ytringsfrihed *og* ikke-ytringsfrihed, den befinder sig i en superposition, indtil vi vælger. Et andet ord for superpositionen er *tvivl*. Det fantastiske ved tvivlen er, at man er tvunget til at tænke sig om. I en verden, hvor mange forskellige mennesker med forskellige værdier lever dør om dør, er man nødt til at tænke sig om. Det var man ikke, i den "Aristoteliske" verden af i går, hvor en sandhed var en sandhed én gang for alle.

Er alt dette her nu ikke bare abstrakt fedtspilleri, som højst kan interessere en eller anden nørdet filosofiklub, der kan være i et garderobeskab?

Det ville man formentlig også have sagt om Aristoteles for 2300 år siden, da præster og rigmænd fik lov at få ret, udelukkende af den grund, at de var præster og rigmænd. Men banebrydende tanker tager deres tid, før de bliver skabeloner for den almene forståelse af verden. Bohr formulerede kvantefysikken og brød med al traditionel logik i 1920'erne, Zadeh fremkom med fuzzy logic i 1965. På sigt vil deres tanker komme til at forme vores logik og verdensforståelse lige så meget, som Aristoteles har gjort.

Men betyder det så, at demokrati og ytringsfrihed bare er relative størrelser, som kan gradbøjes efter forgodtbefindende? Nej, det betyder, at vi *vælger*, *hvor meget* demokrati og ytringsfrihed, vi vil have, og at vi selv har ansvaret for at implementere det, vi vælger! Først i dét øjeblik, vi træffer valget, findes demokrati og ytringsfrihed. De er ikke på forhånd givne, og vores forestilling om dem som absolutte størrelser er netop en forestilling.

De tre logiske paradigmer udelukker ikke hinanden, men supplerer hinanden. Fra tid til anden er man nødt til at vælge paradigme, enten-eller. Andre gange er det mere det ene paradigme, mindre det andet. Desuden kan valget af anvendt paradigme befinde sig i en superposition, både den ene form for logik og den anden form for logik. Vi er selv med til at vælge, efter hvilken logik vi udstikker vores verdensanskuelse.

Skal vi have et religiøst eller sekulært samfund? Behøver det være enten-eller? Er der ikke rettere tale om et mere-eller-mindre? Og står de ikke allerede i en superposition til hinanden? At være religiøs udelukker jo ikke, at man er demokrat og læser Biblen, Koranen eller Bhagavad Gita kritisk. At Guds ord er helligt og ukrænkeligt og danner fundamentet for ens livsanskuelse, udelukker jo ikke, at man er imod dødsstraf, er for registrerede partnerskaber for homoseksuelle, insisterer på evolutionen frem for skabelsesberetningen, finder lige så stor inspiration i viden som i tro, lige gerne mediterer over kvantefysikkens paradokser som kabbalaens, og i øvrigt forbeholder sig ret til at se *Life of Brian* og skråle med på *Always Look on the Bright Side of Life* så ofte man vil og med den største fornøjelse!

Kunne det i øvrigt ikke tænkes, at i menneskehedens stræben efter stadig højere erkendelse, går der en krøllet linie gennem Abraham, Moses, Kung Futzte, Zarathustra, Buddha, Sokrates, Platon, Aristoteles, Jesus, Muhammed, Maimonides, Da Vinci, Galilei, Spinoza, Newton, Voltaire, Darwin, Kant, Hegel, Marx, Kierkegaard, Einstein, Bohr, Mandela, Tutu, Havel, Dalai Lama, og hvem fremtiden og/eller Vorherre nu måtte have i vente for os? Ikke at nogle er profeter, og andre er ikke-profeter, men at nogle er mere profeter end andre? Og at det er op til hver enkelt af os, hvem han eller hun vil kalde profet?

Demokratiets og det sekulære, oplyste, moderne samfunds fundament er, at der er *meget* ytringsfrihed. Rigtig meget endda! Men den vil aldrig nå op på 100%, og skal det heller ikke. Til gengæld skal vi kæmpe med næb og kløer for, at ytringsfriheden aldrig stækkes af folk og organisationer med magt. Minoriteter og svage grupper eller enkeltpersoner, derimod, skal ydes beskyttelse mod ytringsfrihedens mest rå form. Hvem der har magt, og hvem der er svag, det afhænger til gengæld altid af situationen og af, *hvem* det er, der benytter sig af ytringsfriheden. – Et skønt sammensurium af enten-eller, mere-eller-mindre, både-og og den omstændighed, at verden ikke på noget tidspunkt er absolut, men udelukkende eksisterer i kraft af vores interaktion med den.

Men betyder det så ikke bare, at man skifter mening, som vinden blæser, og folk bliver grundlæggende upålidelige?

Kun hvis man skifter svar og synspunkter alt efter, hvem der spørger. Så længe man ikke afstemmer sine holdninger og meninger efter, hvem man taler *til*, så holder kvantelogikken!